

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, професора
Москвич Лідії Миколаївни
на дисертацію Кравчик Марти Богданівни
«Реформування судової системи як важлива складова європейської
інтеграції України»
на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.10– судоустрій; прокуратура та адвокатура

Актуальність теми

Незважаючи на той факт, що в наукових колах вже десятиліття активно декларується теза, що європейські прагнення України імперативно вимагають проведення відповідної політики й імплементації та розвитку на національному ґрунті демократичних норм і цінностей, притаманних державам Європейського Союзу, слід констатувати про невирішеність базових проблем, які гальмують євроінтеграційні процеси й досі.

Важливою складовою реалізації Україною євроінтеграційних прагнень є реформування судової системи, особливо в контексті створення дійсно незалежної судової гілки влади та подолання корупції в самій системі правосуддя. Доречно зауважують окремі науковці, що для забезпечення належного реформування та подальшого розвитку судової системи України відповідно до міжнародних стандартів здійснення правосуддя нагальною виступає потреба у науковому осмисленні проведення судової реформи в Україні.

Модернізація судової влади пов'язана також з процесом інформатизації культури, в результаті чого змінюється її комунікативна підстава, розширюється сфера владних відносин, посилюється гносеологічні, політичні, етичні аспекти судової діяльності. Все це потребує детального вивчення судової влади з боку кримінального, адміністративного права інших галузей права, соціології, філософії та політології.

Водночас, реалізація державної політики реформування судової влади потребує вирішення ряду проблемних питань, пов'язаних із забезпеченням відповідного нормативно–правового регулювання як на конституційному, так і

законодавчому рівнях. Окрім цього, питання реформування судової системи як важливої складової європейської інтеграції Україні не були предметом комплексного дослідження. Отже, потреба наукової розробки даного напряму обумовлена необхідністю визначення теоретичних засад реформування судової системи у контексті євроінтеграційних прагнень України, а також встановлення і усунення недоліків у правозастосовній практиці у цій сфері. З огляду на зазначене, завдання дисертаційної роботи полягає у виробленні науково обгрунтованого підходу як до розробки теоретичних засад, так і до надання практичних рекомендацій щодо реформування судової системи як важливої складової європейської інтеграції України.

Закономірним із огляду на актуальність теми є також зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Як відзначає дисертант, робота спрямована на реалізацію основних положень законів України «Про забезпечення права на справедливий суд», «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», «Про запобігання корупції», Указів Президента «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020», «Про Стратегію реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки», Постанови Президії НАН України від 20.12.2013 № 179 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки». Дисертаційне дослідження виконане у межах наукової теми Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права» «Судустрій, прокуратура та адвокатура в євроінтеграційному вимірі».

Належна ступінь обгрунтованості й достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій

Структура роботи та її зміст свідчать про намагання автора комплексно підійти до вирішення завдань дослідження. Чітко проглядається системний підхід до вирішення проблем, що стосуються об'єкта та предмета дисертаційного дослідження. Дисертант досить вдало визначив також його

мету та завдання.

Науково-теоретичним підґрунтям для дисертаційного дослідження стала значна кількість праць вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі загальної теорії держави і права, конституційного, міжнародного, процесуальних галузей права та інших галузей знань, в тому числі зарубіжних дослідників, а також філософії, соціології психології та юридичної психології, політології, соціології тощо.

Автором при проведенні дослідження використано низку різноманітних методів наукового пізнання (діалектичний, історичний, порівняльного аналізу, структурно-функціональний, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий та ін.), що дозволило дисертанту дослідити існуючі проблеми реалізації судової влади в концепції поділу владних повноважень в Україні та належно аргументувати отримані висновки. У процесі виконання роботи використано 202 наукових та нормативних джерел.

З огляду на це, можна констатувати, що достовірність отриманих результатів і обґрунтованість сформульованих пропозицій визначаються вірно обраним методологічним підходом до проведеного дослідження, об'ємним та всебічним використанням наукового та емпіричного матеріалу.

Наукова новизна одержаних результатів

Оцінюючи новизну одержаних результатів, слід зазначити, що вона визначається, насамперед, тим, що в межах єдиного комплексного дослідження сучасний механізм реформування судової системи як важлива складова європейської інтеграції України у вітчизняній правовій науці в означеному ракурсі та обсязі досліджується одним із перших.

Значна кількість результатів дослідження одержано вперше, окремі положення зокрема, встановлено базові характеристики судової влади в сучасних умовах: 1) обов'язкова участь органів судової влади в державному управлінні; 2) поділ єдиної державної влади з метою її гармонізації на законодавчу, виконавчу і судову; 3) судово-владні правовідносини є

неодмінною складовою державно–владних правовідносин; 4) суддя, суд, судова система є представниками судової влади, її матеріалізований апарат з реалізацією судової діяльності; 5) зміна самих функції правосуддя з переважно каральної на захист громадянина, його інтересів, прав і свобод; 6) ефективність судово–владного впливу зумовлена передусім якістю підготовки учасників судочинства; 7) судова система є складною цілісністю, а не переліком судів (квасісудів), що успадкувала держава; 8) обов’язкове залучення громадськості у здійснення правосуддя; обґрунтовано необхідність запровадження, відповідно до європейської практики, правила так званої «подвійної підсудності», що виключає розгляд однієї й тієї ж справи у більше, ніж двох судових інстанціях, при цьому касаційний перегляд справи Верховним Судом повинен мати винятковий характер.

Дістало подальшого розвитку змістовне наповнення понять «судова система», «судова влада», «правосуддя», «судово – владні відносини», «суб’єкт судово – владних відносин»; «правовий статус суддів», «об’єкт судово – владних відносин»; «неправосудне рішення»; розуміння судової реформи як процесу, що повинен обов’язково супроводжуватися реформуванням процесуального законодавства України, оскільки ефективність відправлення правосуддя визначається як правильною організацією структури органів правосуддя, так і процесуальними аспектами функціонування органів судової влади.

Вивчення дисертаційного дослідження дозволяє зробити висновок, що автор обґрунтував низку концептуальних положень, які мають вагоме значення для розвитку юридичної науки та практики діяльності судових органів.

Так, заслуговує на увагу твердження дисертанта про те, що розвиток судової влади в Україні завжди передбачав її нормативне закріплення на рівні найвищих законодавчих актів. Разом з тим аналізуючи реформаторський процес судової системи в Україні, автор зазначає, що реалізація Закону «Про судоустрій України» супроводжувалося виникненням багатьох проблем, зокрема, що стосувалося судоустрою, добору кандидатів на суддівські посади та їх призначення, функціонування кваліфікаційних комісій тощо (с. 17 дис.).

Виваженим та обґрунтованим також є висновок дисертанта, що головною проблемою судової реформи стала дезінтеграція і розбалансованість судової системи України. Адже законом ліквідовано інструменти впливу Верховного Суду на судову практику судів. Верховний Суд втратив повноваження надавати роз'яснення судам щодо тлумачення та застосування законодавства, хоча за вищими спеціалізованими судами це право зберігалось. За ним залишилося право перегляду рішень вищих спеціалізованих судів лише у випадку неоднакового застосування норм матеріального, але не процесуального права (с.с. 26 – 27 дис.).

Можна погодитися з визначенням автора щодо судово-владних відносин в діяльності судової влади, який він аргументує як цілеспрямовану систему правовідносин, що виникають під час утвердження судами у визначених законом ситуаціях і формі державної влади та врегульовані принципами судових чинних норм права при вирішенні конфліктів між специфічними суб'єктами права і судами під час здійснення правосуддя (с.с. 40 – 41 дис.), а також поняття та сутності в сучасних умовах судової влади, яку дисертант визначає як незалежну та самостійну гілку державної влади, яка у взаємодії із законодавчою та виконавчою владою, на підставі неухильного дотримання закону та повазі до судового рішення, реалізує специфічну діяльність осіб та органів - суддів та судів із здійснення правосуддя та тлумачення норм права з відповідними контрольними функціями (с. 45 дис.).

Досить актуальним в дисертації є аргументація щодо висвітлення головних ознак судових систем зарубіжжя, в яких автор робить акцент на їх поліструктурності, поліфункціональності та поліваріантності в розвитку. Проведений ним аналіз свідчить про те, що судові системи різних держав є множинними, багатоваріантними і можуть мати багато станів. При цьому, судові системи незалежно вибудовують власну мету і шляхи розвитку, а також вміють адаптуватися до різних умов та саморозвиватися. І далі, є слушною думка автора, в якій він зазначає, що у світлі адаптації України до європейських правових стандартів на особливу увагу заслуговує вивчення досвіду тих держав, які не належать до країн «старої демократії», а лише відносно недавно

стали на шлях реформування своєї судової системи відповідно до демократичних, європейських стандартів (с.с.76 – 77 дис.).

Можна також погодитися з автором стосовно сучасних процесів трансформації судоустрою України, серед яких виокремлено: по-перше, Верховний Суд України повинен бути найвищим органом судової влади, по-друге, касаційний перегляд Верховним Судом повинен мати винятковий характер. Для правильного вирішення справи достатньо проходження нею двох інстанцій, а використання третьої інстанції має стати можливим за умов достатнього та належного обґрунтування існування неоднакового застосування законодавства під час її розгляду. по-третє, реформування судової системи має відбуватися паралельно із реформуванням процесуального законодавства України, оскільки ефективність здійснення правосуддя залежить не тільки від вдалої розбудови структури судів, а й від багатьох процесуальних аспектів функціонування органів судової влади (с.с.105 – 106 дис.).

Водночас, очевидно, що лише проведення глибокої конституційної реформи дозволить закласти міцні підвалини сучасної та ефективної судової системи у повній відповідності з європейськими стандартами.

Узагальнюючи вивчення місця та ролі Верховного суду України та інших судових органів в судовій системі України, можна підтримати ствердження дисертанта про те, що доцільно надати Верховному Суду України повноваження перегляду за заявою Генеральної прокуратури України судових рішень, які є предметом кримінальних проваджень, розпочатих за фактом внесення до ЄРДР, що можуть свідчити про вчинення суддею (суддями) злочину (кримінального правопорушення), склад якого передбачений ст. 375 чи ст. 371 КК, в аспекті (з позиції) їх законності/незаконності. Оцінка законності/незаконності судового рішення, постановленого суддею (суддями), має бути здійснена судом тієї ж юрисдикції, а орган досудового слідства і суддя (суд), якими здійснюється кримінальне провадження за ст. 375 КК щодо судді, оцінюють постановлене суддею (суддями) судові рішення з позиції його правосудності/неправосудності. Іншими словами, сторона обвинувачення (орган досудового розслідування і прокурор, який

підтримує державне обвинувачення в суді) та суд, які здійснюють кримінальне провадження за ст. 375 КК щодо судді, мають давати оцінку судового рішення, постановленого суддею, в аспекті його правосудності/неправосудності, а оцінка цього судового рішення з огляду на законність/незаконність повинна бути зроблена судом тієї ж юрисдикції (с. 129 дис.).

Вартою уваги необхідно визнати думку дисертанта щодо дискусійності існування Законів України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» та «Про очищення влади» з підстав можливості подвійного притягнення суддів до юридичної відповідальності одного виду за одне й те ж правопорушення. Можливість притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за двома законами «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» та «Про очищення влади» порушує принцип, закріплений ст. 61 Конституції України (с. 129 дис.).

Заслуговує також на позитивну оцінку пропозиція автора, згідно якої для проведення атестації доцільно було б створити регіональні комісії, до складу яких увійшли б представники не тільки суддівського корпусу, замість передбаченого одного такого органу. Це дозволило б значно скоротити часові рамки атестації. При цьому необхідно на законодавчому рівні закріпити конкретні критерії й умови її проведення (с. 133 дис.).

Доволі удосконалим та переконливим виглядає ствердження дисертанта щодо доцільності аналізу результатів пілотної апробації, проект системи якої дозволяє дійти висновку, що оцінювання якості роботи суду, яке проводиться на рівні конкретного суду як організації, є важливим аспектом адміністрування діяльності суду. Таке оцінювання дає важливу інформацію для прийняття поточних та стратегічних рішень керівництвом суду задля вдосконалення функціонування суду як установи та покращення задоволеності громадян роботою суду. Відповідно до потреб та вимог, оцінювання якості роботи суду можна також використовувати для виявлення загальних тенденцій та/або порівняння ситуації в кількох судах одного типу чи порівняти ситуацію в одному й тому самому суді через певний проміжок часу з метою визначення,

наскільки управління судом є ефективним та продуктивним (с. 151 дис.). Процедура оцінювання якості в своїй основі повинна включати в собі алгоритм оцінки, що є його теоретичною концепцією, відображати його цілі та завдання та бути стандартними (універсальними), тобто придатними для різних ситуацій оцінювання якості діяльності суду. Ключовими елементами такого алгоритму повинні стати критерії оцінки (виміри якості або стандарти якості) та індикатори (с.155 дис.).

Можна також погодитися з авторським ствердженням, що вивчення міжнародного досвіду застосування інноваційних технологій у сфері судочинства дозволило умовно виділити три фази розвитку електронного правосуддя. Перша – це використання інформаційних технологій для загального інформування про організацію і діяльність судової системи (переважно йдеться про створення сайтів судів, електронних розсилок, електронних кіосків у приміщеннях судів тощо). Тут зворотний зв'язок користувачів судових послуг із суб'єктами їх надання відсутній. Друга – це застосування інформаційно-комунікаційних технологій для надання окремих індивідуальних послуг, пов'язаних з судочинством (наприклад, для інформування про рух конкретної справи, направлення викликів і повідомлень, сплати судових зборів тощо). І, нарешті, третя фаза – це використання зазначених технологій для проведення судового процесу в цілому або окремих його стадій: забезпечення звернення до суду електронною поштою та надання доказів, комунікація сторін із судом, у тому числі проведення слухання за допомогою відеоконференцзв'язку (с.168 – 169 дис.).

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях

Основні положення роботи знайшли відображення у п'яти статтях, одну з яких опубліковано в іноземному періодичному науковому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз зарубіжних наукових виданнях та тезах виступів у трьох науково-практичних конференціях.

Автореферат відображає зміст усіх основних положень дисертації.

Зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно в цілому оцінюючи дисертаційне дослідження Кравчик М.Б., необхідно звернути також увагу і на його окремі недоліки та упущення. Основні з них, на мою думку, такі:

1. Досліджуючи у підрозділі 1.1 дисертації історичні аспекти та основні наукові підходи до ретроспективного огляду судово-правових реформ в Україні, на наш погляд, потребують більш чіткої деталізації етапи формування судової системи на території нашої держави у контексті визначення як позитивних так і негативних особливостей на кожному із етапів у становленні інституту судової влади у національній правовій системі в Україні.

2. Досліджуючи у підрозділі 1.2 Сутнісні характеристики судової влади в сучасних умовах поняття судової системи та судової влади, дисертантка на стор. 35 наводить наступне твердження: «...судову систему доцільно розглядати як певну ієрархію її елементів, яка є структурована та диференційована відповідно до функцій своєї діяльності, що діє виключно в межах визначених законом, пов'язана між собою необхідністю реалізації правосуддя. Судова влада розглядається нами як виключне повноваження суду вирішувати соціальні конфлікти, що виникають у сфері права, з використанням процесуальної процедури в умовах дії системи процесуальних гарантій, застосовуючи в передбачених законом випадках заходи державного примусу до суб'єктів, які порушили право...». У зв'язку з чим виникають питання: (1) чи ототожнює дисертантка поняття “судова система” та “система судової влади”; (2) якщо суди розглядають питання, які не мають правового спору – справи, так званого безспірного характеру – чи є це компетенцією судової влади і чи є це судочинство? Далі ж за текстом авторка наводить авторське бачення змісту правосуддя як “особливого самостійного виду державної діяльності, котрий полягає в тому, що суд як незалежний орган держави розглядає у встановленій законом процесуальній формі і задля відновлення порушеного права відповідно до принципів законності та справедливості вирішує різні правові спори, що виникають у суспільному та державному житті, приймаючи від імені держави

рішення (вироки, ухвали, постанови), виконання яких після набрання законної сили забезпечується можливістю державного примусу”. Як вбачається, таке визначення не містить ознак для його відмежування від таких понять, як “судова влада” чи “судочинство”.

3. У підрозділі 1.3. Державна політика реформування судової влади в Україні автор наводить етапи формування інституту судової влади (с.47-50 дис.). Як зауваження до цієї частини можна назвати відсутність посилання на першоджерело – роботу російського дослідника М.О. Колоколова, або хоча б на роботу українського науковця С.В. Прилуцького “Вступ до теорії судової влади”, в якій він також звертався до етапів становлення судової влади, визначених М.О. Колоколовим.

4. Досить спірною, на нашу думку, виглядає пропозиція автора роботи надати право законодавчої ініціативи Верховному Суду України. Дійсно, це питання неодноразово піднімалося в науковій та практичній площині. Між тим, розробити та внести законопроект до Парламенту дуже часто є недостатньо, необхідно лобіювати, просувати, захищати законопроект, що передбачає необхідність співпраці з політичними силами, а отже така пропозиція містить потенційну загрозу аполітичності ВСУ. Чи не гадає автор дисертації, що прийняття загальнообов’язкових правових висновків ВСУ, є достатнім інструментом для реалізації ВСУ владного впливу судової влади на правове регулювання суспільно-правових відносин?

5. Дискусійним у дисертації на нашу думку, є аргументація автора щодо реалізації безпосереднього переходу до системи «Електронного суду», яка повинна проявлятися із збереженням на перехідний період змішаної електронно-паперової форми опублікування, поширення та зберігання правової інформації. Суть пропонованих змін зводиться до того, що паперова і електронна форми опублікування правової інформації міняються місцями – електронна форма стає основною, паперова форма – допоміжною (с. 177 дис.).

Разом із тим, на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Кравчик М.Б. ці зауваження суттєво не впливають, оскільки вони мають переважно дискусійний характер. Висновки та пропозиції, сформульовані в

роботі, можуть бути використано для подальших наукових досліджень проблем правового забезпечення реалізації судової практики в діяльності судових органів; у правозастосовній діяльності інституту судової влади як складової поділу владних повноважень в державі щодо удосконалення судової практики у національній правовій системі в контексті судово-правової реформи в Україні та у навчальному процесі – під час підготовки навчально-методичних матеріалів і викладання таких навчально-юридичних дисциплін, як «Адміністративне судочинство», «Конституційне право» та «Судові та правоохоронні органи» .

Дисертацію та автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог. Наукові ідеї, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувалися.

Таким чином, дисертація на тему «Реформування судової системи як важлива складова європейської інтеграції України» є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують конкретну наукову проблему, яка має суттєве значення для юридичної науки, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням досліджених проблем, теоретичним рівнем та практичною корисністю, достовірністю та обґрунтованістю одержаних результатів відповідає вимогам п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 , а її автор Кравчик Марта Богданівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри
організації судових та правоохоронних органів
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Москвич

Л.М. Москвич

Підпис	<i>Москвич Л.М.</i>
Засвідчую	<i>[Signature]</i>
Нач. ВК	<i>[Signature]</i>
№	<i>20</i>
Р.	<i>10. 2015</i>